

Катерина Волинець

*Науковий керівник – д. іст. наук, проф. Тригуб П. М.,
Чорноморський державний університет ім. Петра Могили*

ЯДЕРНИЙ ФАКТОР У СУЧАСНИХ ДВОСТОРОННІХ ВІДНОСИНАХ РФ ТА ІСЛАМСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ ІРАН

Розглядається феномен ядерного фактора у міждержавних відносинах на сучасній міжнародній арені, зокрема у контексті російсько-іранських двосторонніх відносин. Досліджується еволюція ядерної програми Ірану та роль Російської Федерації у її становленні та розвитку.

The nuclear weapon factor phenomenon in intergovernmental relations on the modern international arena, within the context of Russian-Iranian bilateral relations particularly, is considered. The evolution of the Iranian nuclear program and the role of the Russian Federation in it are studied.

Рассматривается феномен ядерного фактора в межгосударственных отношениях на современной международной арене, в частности в контексте российско-иранских двусторонних отношений. Исследуется эволюция ядерной программы Ирана и роль Российской Федерации в ее становлении и развитии.

Початок іранській ядерній програмі було покладено у 1953 р., після перевороту, який позбавив влади прем'єр-міністра Мохаммеда Мосадика і натомість встановив владу Шаха Мохаммеда Реза Пехлеві.

Мирна ядерна співпраця була налагоджена у рамках американської програми “Мирний атом”. У 1967 р було засновано Тегеранський центр ядерних досліджень (ТЦЯД), який підпорядковувався Організації з атомної енергії Ірану (ОАЕІ). Цього ж року до ОАЕІ було доставлено американський науково-дослідницький реактор потужністю 5 МВт, який працював від високозбагаченого урану.

У 1968 р. Іран підписав Договір про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ) і ратифікував його у 1970 р. Цей крок зробив іранську ядерну програму предметом постійних перевірок МАГАТЕ.

На початку 1970-х рр. Шах схвалив плани збудувати до 2000 р., залучившись допомогою Штатів, 23 атомні електростанції. У березні 1974 р. Шах передбачив можливість вичерпання світових запасів нафти і заявив, що “нафта – благородна копалина, вона надто дорога, щоб її просто спалювали... Ми маємо намір якнайшвидше виробити 23 Мегавати електричної енергії на атомних станціях” [6]

Слід відзначити, що російсько-іранські відносини мають досить давню історію, зокрема і в ядерній сфері. Початок такої співпраці було покладено ще за часів існування Радянського Союзу.

З розпадом СРСР і соціалістичного табору положення багатьох країн, що спиралися на радянську підтримку, різко змінилося. З боку Сполучених Штатів як наддержави почали надходити загрози безпеці багатьох країн, і протистояти цьому за допомогою звичайної зброї було марною спробою. Ця сукупність факторів не могла не вплинути і на ядерну програму Ірану.

Проте, Ісламська Республіка Іран (ІРІ) ніколи не спиралася на радянську підтримку. Проте, ця країна до розпаду Радянського Союзу жила у світі, де найважливіші міжнародні політичні і військові рішення приймалися в основному, спираючись на радянсько-американський консенсус. Наразі положення Ірану також змінилося, і разом з ним змінилася близькосхідна політика США – відтепер Штати прагнули до одноосібного і протиправного “встановлення демократії” в ІРІ. Звісно ж, у таких умовах найвигіднішим виходом для іранського уряду є розробка ядерної зброї.

Слід відмітити, що розвиток іранської ядерної програми мав місце на фоні загальної нуклеаризації регіону. Після випробувань індійської і пакистанської ядерних бомб кількість ядерних регіональних сусідів ІРІ збільшилося до 3, окрім Росії та США. Як пише Севак Саруханян, “одне із найбільш нагальних питань, що його ставлять іранські стратеги і вчені, – це чому Ізраїлю, Індії та Пакистану можна мати ядерну зброю, а ІРІ заборонено» [5, 8]. А тому досить очевидним і передбачуваним явищем стала співпраця Ірану та РФ у ядерній сфері.

Ядерний фактор в російсько-іранських політичних відносинах вже близько двох десятиліть привертає до себе увагу світової спільноти. У 2006 р. виповнилося 10 років набуттю чинності російсько-іранського контракту на завершення будівництва атомної електростанції в Бушері [5, 10]. Саме будівництво АЕС в Бушері з її наступним запуском (будівництво було завершене у 2010 році, підключення до мережі відбулося у вересні 2011 р., 30 серпня 2012 р. було виведено на 100 відсотків потужності перший енерго-

блок цієї АЕС) було і лишається основним проектом міждержавної російсько-іранської співпраці в області ядерної енергетики.

Стан і перспективи розвитку російсько-іранської співпраці у ядерній сфері – важливе питання міжнародно-політичного значення. Це багато в чому обумовлено не стільки характером (мирним чи військовим) іранської ядерної програми і власне російсько-іранськими відносинами, скільки тією політичною роллю, що її відіграє Ісламська Республіка Іран у сучасних міжнародних відносинах, особливо в регіональному контексті. Крім того, впливає також сучасний стан ірано-американських відносин.

Роль Ірану в регіоні так званого Великого Близького Сходу та й у світі в цілому в істотно підвищилась. Обумовлено це кількома факторами. По-перше, американське вторгнення до Іраку ліквідувало режим Хусейна і зруйнувало більшу частину атрибутів і державності і суверенітету Іраку – держави, що протягом 25 років стримувала іранську експансію в регіоні [5, 11]. Звідси, Іран фактично залишився єдиною державою, що може відігравати роль регіонального центру сили. По-друге, активна участь Ірану в урегулюванні ситуації в Афганістані зробила ІРІ причетною до вирішення найважливіших міжнародних конфліктів, що змусило навіть США зважати на іранські позиції. По-третє, високі ціни на нафту, а також прийняття Європейським Союзом рішення про необхідність отримання доступу до багатих запасів іранського газу зміцнили іранські позиції в системі міжнародної енергетичної безпеки [2].

Всі ці реалії зміцнення іранських позицій відбувалися на тлі погіршення міжнародного ставлення до іранської ядерної програми, що було викликано насамперед розкриттям інспекторами МАГАТЕ таємної діяльності ІРІ зі збагачення урану. Після знахідок, зроблених інспекторами МАГАТЕ у 2003 році, стало зрозуміло, що Іран веде активні роботи зі створення ядерного паливного циклу – необхідної умови для самостійного створення ядерної зброї.

Привернення уваги світової спільноти до іранської ядерної програми зачепило і Росію – основного партнера ІРІ в реалізації його ядерної програми. РФ звинувачували у передачі Ірану технологій подвійного призначення, котрі можуть слугувати необхідною базою для створення ядерної зброї [3].

Американські обвинувачення в причетності Росії до іранської військової ядерної програми, російські відповіді про повну безпідставність підозр у підтримці ІРІ в її військових ядерних прагненнях є проявом двох крайностей, котрі являють собою вираження полі-

тики захисту і просування власних національних інтересів з боку США та Росії [1].

Отже, ядерний фактор в російсько-іранських відносинах потребує досконального і максимально об'єктивного вивчення. Таке дослідження не тільки зможе розкрити істинний характер іранської ядерної програми та російсько-іранської співпраці, але й дозволить краще зрозуміти сутність багатьох регіональних і міжнародних процесів та більш чітко усвідомити політичні причини кризи міжнародного режиму нерозповсюдження ядерної зброї.

Список використаних джерел та літератури:

1. Гулевич В. Геополитика российско-иранских отношений [Электронный ресурс] / В. Гулевич // Международная жизнь. – 11.01.2013. – Режим доступа : <http://interaffairs.ru/read.php?item=8187>. – Название с экрана
2. Дружиловский С. Эволюция и перспективы развития российско-иранских отношений [Электронный ресурс] / С. Дружиловский // Каспийский фактор. Институт Каспийского сотрудничества. – 04.04.2012. – Режим доступа : <http://www.casfactor.com/rus/analytic/519.html>. – Название с экрана
3. Иран в геополитике России [Электронный ресурс] // Вопросик! – Май 10, 2012. – Режим доступа : <http://voprosik.net/iran-v-geopolitike-rossii>. – Название с экрана
4. Саруханян С.Н. Россия и Иран. 10 лет ядерного сотрудничества [Текст] / С.Н. Саруханян. – Ер.: Из-во “Нораванк”, 2006. – 173 с.
5. Тронов А. Иран, его арабские соседи и их отношение к ядерным амбициям ИРИ [Текст] / А. Тронов // Азия и Африка сегодня. – 2007. – № 4. – С. 1–35.